

nicht, dass man aus jeder Regierung viel Gehässiges aufwärmen könnte?" — teszi hozzá világos célzással korának kormányzatára. A nemzeti királyokat, mint I. Mátyást például, gonosznak tüntetik fel csak azért, mert a nemzet választottjai voltak.

7. a magyarok a legsötétebb színben, az irokézekhez és a kannibálokhoz hasonlatosan szerepelnek,

8. a jelzett pasquillus-írók úgy tüntetik fel, mintha Magyarországnak a török alóli felszabadítása tisztán Ausztria és az örökös tartományok erejéből történt volna, holott ez az egész német birodalom és az egész európai kereszténység erejéből és érdekéből történt,

9. nevezett írók, különösen az újabb időkben az uralkodók korlátlan hatalomra való törekvése következtében, úgy tüntetik fel, mintha a magyarok már a vezérek korától despotikus hatalom alatt tartott rabszolgák lettek volna. A magyar nemzet mindig szabad volt, Európa többi népéhez hasonlóan."

Mindebből világos, hogy Magyarországon a nemzet védelmét nem a romantikus nacionalizmusnak „emberi szenvedélyektől” fűtött légköre kezdte meg a tudományban, hanem éppen az a higgadt, racionalista szemlélet, melyet a szenvedélyektől elvakult, nemzetellenes propaganda maga ellen kihívott.²⁴

Ugyanakkor Kovachich 5-ik pontjában felismerhető a további, nemzeti fejlődés teher-tétele is. Aki a nemzet védelmében akar írni, alkalmazkodni kénytelen a nemesség feudális szempontjaihoz is. Bécs legsikeresebb harci eszköze, mikor a valótlan, történeti ferdtések közé elvegyíti a valóságot is: a jobbágyok alávetett helyzetét. A kormányzat kezében ez csak pusztá eszközzé, s valódi törekvése nem a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése, hanem a nemesi szabadság elfojtásán keresztül az egész nemzet ellenálló erejének megsemmisítése. Bécszet a felvilágosult abszolutista uralkodás jegyében a nem-német nemzeti sajátosságokat eltörölni vágyó, plebezett nacionalista szenvedély fűti.

Ez a rejtett „bécsi nacionalizmus” kelti életre a magyar nacionalista érzelmeket is. A racionalista módon feltárt igazság az írók nemzetébresztő tevékenységének gyújtópontjában kerül, s mindenekelőtt a szabad és független nemzeti múltat igyekszik megvilágítani a történettudomány és a nyelvkérdés segítségével. Azt a múltat, melyet a bécsi propaganda el akar ködösíteni. A védekezésnek ezt a gondolatát viszi tovább Kazinczy tekintélyével az ő személyes baráti köre, hogy előrevesse árnyékát a reformkor nagy irodalmi és politikai megmozdulásának.

Így lesz érthető előttünk Kazinczy episztolája: hogy miért fűzi egybe Dessewffy, Horvát István és a maga tevékenységét az országgyűléshez kapcsolódva. Nem más ez, mint az a jelenség, melyet már a bécsi titkosrendőrség megfigyelt: Magyarországon, ahol „az irodalom és politika karöltve jár, az írók láthatatlan egyháza — egyazon oltár lobogó fényénél” mutatja be áldozatát.

Dümmerth Dezső

Jókai és Aurbacher

Kedvelt témája lehetett Jókainak a *Melyiket a kilenc közül?* c. ismert elbeszélés meséje, mert 1856-os Vasárnapi Újság-beli megjelenése után 1858-ban helyet kapott a *Dekameron*-ban, majd 1898-ban dramatizálva is felbukkant mint „színi móka egy szakaszban”. Pedig a főcselekmény eredetisége eléggé kétes, ugyanis az ötlet magva sok tekintetben emlékeztet Ludwig Aurbacher német novellista *Volksbüchlein* (München 1827–1828.) címen kadott kétkötetes elbeszélésgyűjteményének egyik darabjára. Aurbacher nem volt önálló író, művelődéstörténeti képeiben és népszerű anekdoták feldolgozásaiban tudatosan aknázott ki egykorú és korábbi példagyűjteményeket, így *Muth über Gut* c. írása is csupán Jókai számára lehetett forrás, valójában távolabb kellene keresni igazi eredetét, mert nemzetközi vándoranekdota. A két novella közül Jókaié a kidolgozottabb. Mindjárt az elején nem tér a tárgyra, hanem nagyra méretezett kerülővel vezet be mondanivalóját. Ettől kezdve azonban szaporodnak a párhuzamos szituációk és végül szinte azonos záróképpel fejeződik be a két novella. Mivel éppen leglényegesebbnek ítéltető fordulataikban mutatható ki kölcsönösség, Jókai közvetlen forrását Aurbacher munkájában jelölhetjük meg. De mert nem szövegszerűen rokonítható egyezésekről van szó, a helyzeti és hangulati megfelelések szinte mindig nehezen érthetők tetten. Néhány szembeszökő azonoságra azonban lehet példát idézni.

²⁴ A bécsi magyarellenes történeti propaganda és az egész problémakör előzményeire vö. DÜMMERTH DEZSŐ: Történetkutatás és nyelvkérdés a magyar–Habsburg viszony tükrében. FK 1966. 391–413. Lásd az itt idézett forrásanyagot.

Jókai:

Élt egyszer egy szegény csizmadia itt
ebben a nagy Pestvárosban... sóhajtozék
elégyszer a jámbor kézműves, mikor éjjelen
túl is ott ütötte a mustával a talpat a tőkénél...

... megtanítlak benneteket arra a nagyon szép énekre, amit én tudok... azzal komoly áhitatos képpel... elkezdé János mester azt a szép hangzatos éneket...

annál kevésbé örülnek odafenn az első emeleten. Ott egy gazdag nőtelen úr lakik... annyi pénze, hogy maga sem tudja mennyi?... János mester földszinti szobájából elkezdett elébb lassan, aztán mindig erősebben hangzani föl hozzá ama vidámságra ösztönző ének. Eleinte nem akart rá ügyelni, hogy majd vége szakad, hanem amikor már tizedszer is újrakezdték, nem állhatta tovább a dolgot.

... lement maga hálókabátban a csizmadia szállására... A gazdag úr azt mondta... hogy... legalább annyit tegyen meg a kedvéért hogy ne énekeljen többet gyermekjeivel ide alant, s fogadjon el tőle ezer pengőt ezért az áldozatért. János mester soha még csak kimondva sem hallotta ezt a szót: „ezer pengő” és most a markába nyomva érzé.

... János mester hallgatva járt-kelt felső alá a szobában, s gorombán kergette el magától azt a kis porontyot, aki... arra kérte, hogy tanítsa meg őt újra a szép énekre... Nem szabad énekelni. Aztán duzzogva leült a tőkénél...

... kirúgta maga alól a széket, kinyitotta a ládát, kivette az ezer forintost, s futott fel az emeletre a nagyságos úrhoz. — Nagyságos jó uram! instállok alássan, vegye vissza a pénzt, hadd ne legyen az enyim, hadd énekeljek én, amikor nekem tetszik; mert az több ezer forintnál. Azzal letette az asztalra a bankót s nyargalt vissza az öveizhez...

Aurbacher:

Es war einmal ein armer Handwerksmann,
ein Leinenweber, der sass täglich schon in
aller früh in seiner Werkstatt und arbeitete.

Und, wie er denn allezeit fröhlichen Muthes war, so sang er zum Zeitvertreib nebenbei manch schönes weltliches oder geistliches Liedlein, je nachdem es ihm just ums Herz war

er hatte eine so klare und volle Stimme, dass die Nachbarn keines Haushahns bedurften, der sie aufweckte. Dies war aber eben dem reichen Kaufherrn nicht recht, der neben ihm wohnte... Er dachte daher erstlich darauf, dem Unfug ein Ende zu machen. Verbieten konnte er's ihm nicht; denn das Singen gehört wie das Beten und Arbeiten, zum Hausrecht, darin niemand gestört werden kann. Also musste er andere Mittel gebrauchen.

Er liess den Handwerker kommen, und fragte ihn, wie hoch er sein Singen anschlage? Der meinte einen Taglohn sei es sicherlich wert, da es ihm das Tagwerk selbst so leicht mache. Jener fragte weiter: wie viel das betrage? Der antwortete: so viel und so viel, und es war doch noch nicht viel. Darauf sagte der Kaufherr: er wolle ihn einen Monat lang zum voraus bezahlen, nicht für das Singen, sondern dass er still sei und das Maul halte. Und er legte ihm das Geld wirklich hin.

... um Mitternacht hatte er es noch im Kopfe, und sann nach, was er damit anfangen und wie viel er gewinnen könne an Kapital und Zinsen; und morgens, wie er aufstand, lag es ihm in allen Gliedern, wie Blei; sein Kopf war wüst von Nachtwachen und Sorgen, seine Hand schwer und lässig und versagte ihm den Dienst, und er durfte nicht singen. Die Zeit gieng langsam und träg vorüber, so dass er den Tag kaum erwarten konnte.

Inzwischen hatte er es bei sich bedacht, und er war kurz entschlossen. Denn wer schon um acht Uhr in des Kaufherrn Laden stand, das war unser Leinenweber. — Herr, mit Vergunst, — sagte er, und warf das Geld hin, da habt Ihr Euern Plunder wieder; der Kobold lässt mich nicht schlafen. Und ehe noch der Kaufherr eine Widerrede thun konnte, war der Weber schon vor der Thür, und sang:

Ein frischer, froher Muth
Geht über Geld und Gut.
Trilirum, tralarum!

V. Kovács Sándor